

AS PONTES: UN REGALO ENVELENADO

texto e fotos: Xoán Ramón Vidal Romani*

(*Timeo Danaos et dona ferentes, Virgilio, A Eneida Século I a.C.*)

Dende que a finais de 2007 a prensa galega anunciou o fin da nosa minaría de lignitos temos ido de desacougo en desacougo. A nova de entrada parecía boa pois un dos principais focos galegos de emisión de SO_2 , CO_2 (dióxido de xofre e dióxido de carbono) e aerosois tiña desaparecido. Seguindo o dito comercial "dígallelo con flores" ENDESA engadía ao regalo un máis: inmensos bosques que tiña feito medrar nas entulleiras (aínda que de momento ficarán nas mans da empresa) e un novo contorno que respecte a normativa ambiental máis estrita: reservas para aves, peixes, praias, unha illa artificial e deportes acuáticos. E os antigos túneles de drenaxe que rodeaban a explotación transformados en inmensos refuxios para morcegos. E para rematar unha fermosa lagoa cunha illa para cando remate o asolagamento da antiga mina no ano 2012 e os enormes buratos se enchan co elemento máis abundante en Galiza, malia o Cambio Climático: a auga. A solución aparentemente limpa e estética. A lagoa vai ser moi fonda (200 metros) o que permite formular xa unha primeira cuestión: no caso de afundir algunha embarcación, por exemplo das que practicarán deportes na lagoa, como se pensa facer para o rescate das posibles vítimas?, e se alguén decidise eliminar algo, ou alguén incómodo, afundíndoo na Lagoa de As Pontes? Pero non é cousa de poñerse en plan negativo cando por vez primeira unha empresa mineira (á súa conta?) vai restituír os terreos afectados á súa situación orixinal no Oligoceno (entre 20 e 26 millóns de anos antes) cando xa existía unha masa de auga en As Pontes onde se acumularon restos vexetais durante millóns de anos para logo transformárense en lignito pardo, ata que en 1834 Guillermo Schulz os descubriu por vez primeira para os galegos e galegas.

Bótase en falla que a empresa non teña anunciado tamén a súa intención de restituír a fauna autóctona, os micromamíferos *Issido-romys* minor e *Eomyidae* indet, o gran mamífero o

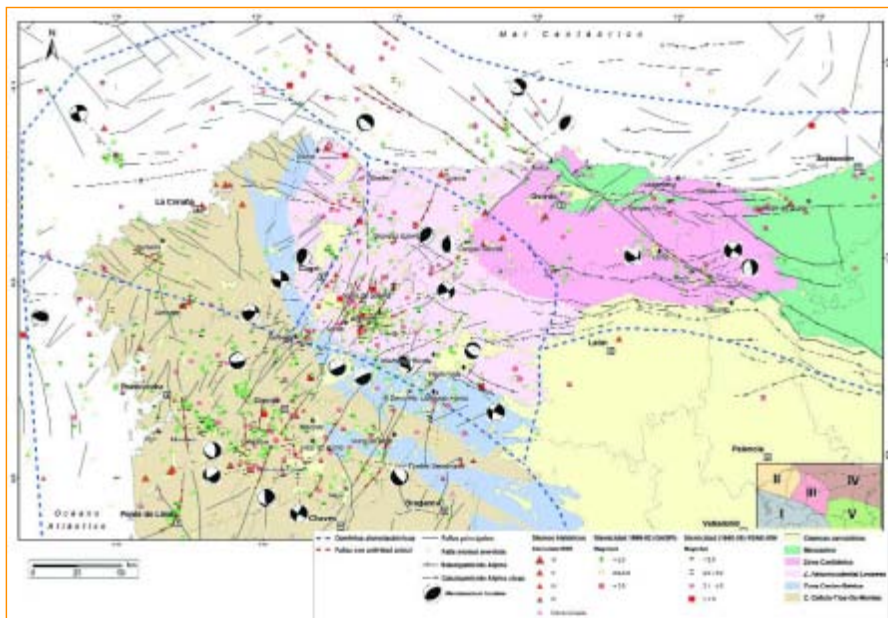

Fig. 1. Mapa de sismos e fallas do noroeste peninsular

Foto 1. Deslizamento en San Andrés de Teixido

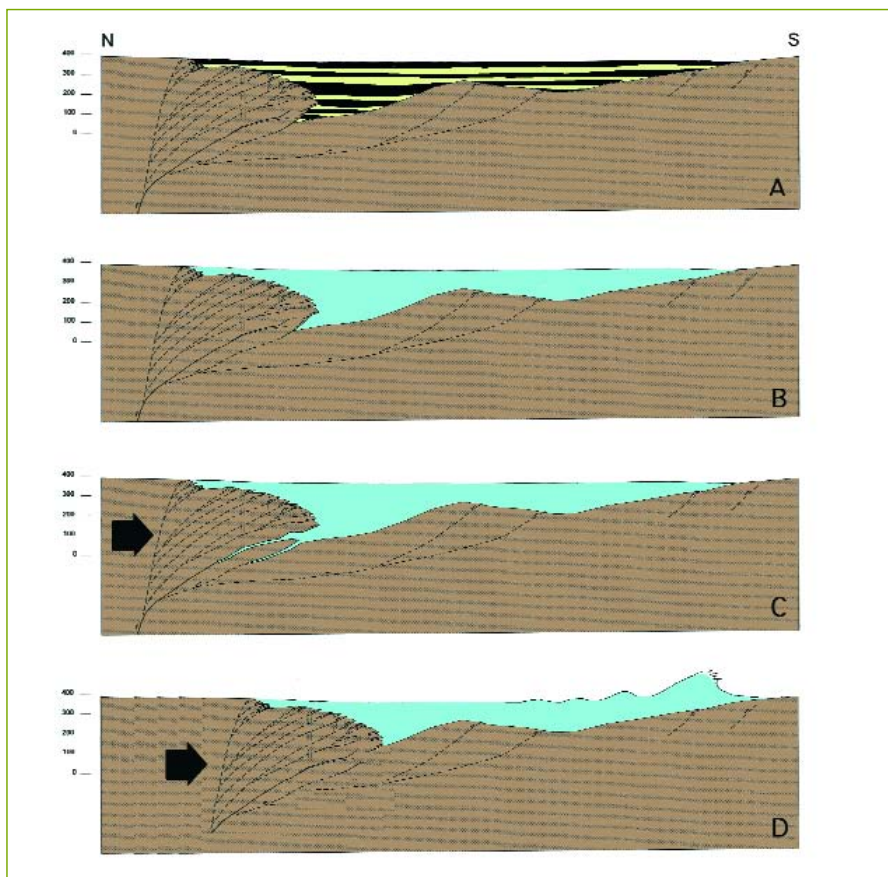

Fig. 2. Simulación do proceso de xeración dun pequeno tsunami na futura lagoa de As Pontes

Anthracotheriidae indet, e nomeadamente a estrela da bacía mineira, o pequeno crocodilo *Dyplocynodon* s.p. Estou ben certo que non por falta de gana, senón pola mala preservación do ADN. A decisión de que a auga recupere os seus antigos dominios é aparentemente impecábel, mais agora é que sabemos algo máis sobre o tema que non se coñecía no Oligoceno. O xacemento de lignito de As Pontes foi preservado nun espazo situado baixo unha enorme falla inversa paralela á costa cantábrica. Comeza nos Perineos e chega ata Galiza, precisamente á mina de As Pontes. Alí divídese en varios ramais, un cara ao Cabo Ortegale en San Andrés de Teixido, outro cara á costa entre Punta Frouxeira e Cabo Prior e o último que vai saír á Lagoa de Doniños, paralelo á Ría de Ferrol. (Fig. 1)

Todo este gran abano de fallas é activo. Méxese como amosan distintos indicios: a reactivación do deslizamento de San Andrés de Teixido (Foto 1), os derrubes na costa ao Norte de Cabo Prior e os movementos sísmicos que periodicamente teñen lugar con epicentros situados exactamente sobre a liña de falla en superficie (Fotos 2-3). O rexistro instrumental deses sismos para os últimos 30 anos dá valores de

intensidade e magnitude ata agora non inquietantes para a poboación. Mais se repasamos o rexistro histórico de sismos, vemos que as fallas son activas e teñen xerado movementos de terra con intensidades entre 9 e 5.5 en datas tan antigas como os anos 60 A.C., 1724, 1761, 1844, 1897, 1910, datos a partires dos que calquera sismólogo poría en garda á Administración á hora de deseñar calquera grande estrutura (edificios, barraxes, etc.) para a zona.

En xeral, as construcións en Galiza realízanse seguindo a norma sismotectónica vixente, o que permite garantir a súa seguridade, mais a neo-lagoa de As Pontes é un tipo de construción diferente, non prevista na citada norma e ademais a única situada directamente sobre unha falla activa á que se ten desposuído polo miúdo do único freo que ata agora amortecía o seu movemento: o recheo de lignitos e arxilas que bloqueou a falla ata que en 1942 comezou a baleirarse a mina de sedimentos (Fig. 2A). Calquera movemento do terreo entre As Pontes e a costa cantábrica pode agora realizarse con moita mais liberdade e vai actuar, non contra un compacto paquete de lignitos e arxilas, senón contra unha,

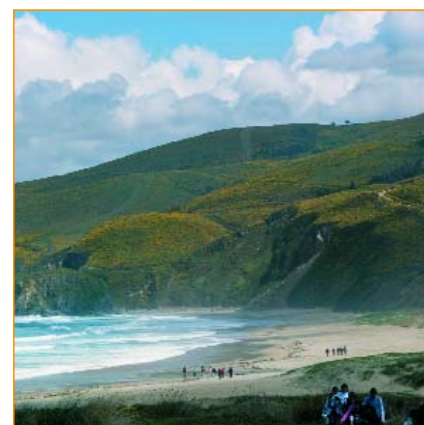

Foto 2-3. Derrubes no Norte do Cabo Prior

cada día maior, masa de auga que non presenta a mesma resistencia (Fig. 2B).

Engádesse a isto outro novo efecto: a presión hidrostática que a auga vai exercer no ano 2010 cando remate o enchido da lagoa segundo as contas de ENDESA, cunha masa de auga de máis de 200 m de profundidade. Un simple cálculo permite adiantar que naquel momento haberá unha presión de 1.960.000 pascais por m² no fondo da lagoa. Mais non é ese inmenso peso o que nos preocupa, senón a presión hidrostática inducida por el que se transmite como unha forza adireccional perpendicular ao fondo e paredes da lagoa, e no caso dun movemento sísmico, tamén perpendicular ás paredes do plano da falla. Se como é probable, a falla mexe de novo (algo que leva a facer de xeito ininterrompido nos últimos 26 millóns de anos), a auga con esa enorme presión hidrostática vai facilitar aínda máis o seu movemento. Inxectada a presión a traveso do plano da falla, vai exercer unha acción lubricante da mesma e levantará o macizo rochoso movido polo sismo ao reducir á metade o seu peso (Fig. 2C). Cando o que agora é unha lagoa estaba chea de sedimentos,

o empuxe faciase sobre materiais sólidos e compactos, pero actualmente é unha masa de auga sen resistencia algunha que será desprazada doadamente, xerándose así un pequeno tsunami na propia lagoa (Fig. 2D). Aínda que só se producise un sismo de intensidade 6, como os que ata agora se teñen dado nos últimos 30 anos (aínda que non se pode ter a certeza de que sexa maior en datas futuras), a acción da presión hidrostática duplicaría os seus efectos e o risco de que isto aconteza incrementárase progresivamente ata o final do recheo da lagoa.

Paralelamente ao incremento do nivel das augas na lagoa, vaise producir unha recarga dos acuíferos nos arredores da mesma. Estes acuíferos foran rebaixados durante a etapa de actividade da mina ata 200 m por baixo do nivel actual. A suspensión da drenaxe da mina e a condución de todas as augas, chuvia e ríos, na zona escavada vai incrementar a aparición de mananciais e fontes alimentados polas augas da lagoa en todo o perímetro da antiga mina. Isto pode explicar as variacións no nivel da lagoa observadas (Humberto Fidalgo Couce,

comunicación persoal) despois da suspensión temporal ordenada pola Xunta de Galiza da desviación do caudal do Eume cara á lagoa para prever os cambios do pH das augas do Eume. É como pretender encher de auga unha cesta de vimbios. O resultado ben pode ser unha nova xeración de fontes con pH acedo en todo o perímetro da lagoa de As Pontes.

A mortalidade de reos no río Eume acontecida en datas recentes, permítenos engadir un efecto adicional ao tsunami. A auga movida por el non ten outro percorrido que a canle do Eume que inexorablemente vai ir ao encoro de A Capela. Durante 30 anos, todas as augas que saían da explotación da mina de As Pontes, coa súa correspondente carga de lamas, teñen sido canalizadas cara este encoro, polo que ben podemos supor que o vaso da barraxe está enchido en parte por esas lamas tóxicas cunha elevada porcentaxe de sulfuros propios dos lignitos explotados en As Pontes. Nun eventual desbordamento do encoro (non quero nin pensar na rotura da barraxe), todas as lamas irían directamente á desembocadura do río no mar, atravesando as

Fragas do Eume ata Pontedeume e despois á Ría de Ares.

Nestas circunstancias indicamos algunhas recomendacións para prever no posíbel un desastre ambiental:

- 1.- Situarmos unha rede de sismógrafos axeitada para seguir con detalle o proceso de enchido da lagoa (a actual non está correctamente disposta);
- 2.- Establecer un sistema de interrupción en calquera momento do proceso de enchido con evacuación segura (incluído o bombeo) das augas que conflúen (ríos e chuvia) na lagoa;
- 3.- Limitarmos a profundidade e o volume de augas na futura lagoa. Cada día que deixemos pasar, incrementárase a posibilidade de que algunhas ou todas estas predicións podan facerse realidade.

* Xoán Ramón Vidal Romaní é o Director do Instituto Universitario de Xeoloxía "Isidro Parga Pondal".

Murguia, Revista Galega de Historia fica de cuarto aniversario.

Grazas a centos de subscritores e lectoras **Murguia** vai descubrindo a Historia da nosa nación, divulgándoa e poñéndoa en valor.

No último número apréséntase unha carta inédita dun galego na Revolución francesa, dous novos tipos de cruceiros, o nacionalismo galego e a esquerda na Transición, Staffan Morling e as súas achegas antropolóxicas e moito máis.

Colabora coa recuperación da memoria histórica do noso país.

Subscríbete!

Nome Apellidos

Enderezo

Localidade CP Teléfono

Solicita: Subscripción Mais Información

Enviar á **Murguia, Revista Galega de Historia**: Apartado de Correos 755 15.703 Compostela
ou secretaria@revistamurguia.com Teléfono 629.31.12.68

Por só 25 €/ano un número cada 4 meses na túa casa!

www.revistamurguia.com

